

POSREDNE OBLIKE DELA PRI POUKU GEOGRAFIJE

Slavko Brinovec

b. Posredno poučevanje

1. Skupinsko delo učencev

Skupinsko delo učencev organiziramo tako, da v razredu občasno oblikujemo manjše skupine učencev, ki samostojno delajo pri določenih nalogah in z rezultati svojega dela seznanijo razred in učitelja. Pri tem moramo upoštevati značilnosti skupin, predvsem odnose, ki vladajo v taki skupini, aktivnost, prizadevnost in pripravljenost za sodelovanje posameznih učencev.

Upoštevati moramo tudi predznanje in izkušnje učencev, ki so jih pridobili s podobnimi oblikami dela v preteklosti.

Skupinsko delo organiziramo tako, da najprej učitelj seznaní cel razred z delovnim načrtom oziroma konkretnimi nalogami, ki jih bodo učenci samostojno reševali. Učitelj učence uvaja v tehniko dela, v uporabo različne literature in virov, v način oblikovanja rezultatov. Hkrati jih mora opozarjati na previdnost glede interpretacij.

Če učence razdelimo v več skupin, ki lahko rešujejo enake naloge, govorimo o istovetnem skupinskem delu. kadar vsaka skupina učencev rešuje svojo nalogo, pa o diferenciranem. Zgodi se lahko tudi to, da je nemogoče za vsako skupino organizirati svojo nalogo, takrat nekatere povzamejo isto. Govorimo o kombinirani obliki.

Skupinsko delo ne sme biti improvizirano. Učenci morajo poznati didaktične postopke, npr. utrjevanje, razčlenjevanje vsebin, oblikovanje skupin, delo učencev po skupinah, zapis rezultatov dela, poročanje učencev o rezultatih dela, vodenje razgovora in oblikovanje končne ocene rezultatov dela in oblikovanje dokončnega stališča.

Oblikovanje skupin je lahko različno. Ni dobro če se učitelj odloči za mehanično delitev učencev (po sedežnem redu, po abecedi). Bolje je, da oblikuje socialne skupine, v katerih so učenci po neki medsebojni privlačnosti. Včasih je zelo dobro upoštevati mnenje učencev za sodelovanje v različnih skupinah.

Skupinsko učenje je usmerjeno na pridobivanje znanja, pri čemer moramo poznati tehnike učenja, zlasti uporabo različnih virov od kart, učbenika, literature do statističnih podatkov. Dobro obvladavanje tehnik učenja zagotavlja uspeh. Učence uvajamo v skupinsko delo že v nižjih razredih osnovne šole. Na podlagi pridobljenih izkušenj, strokovne usposobljenosti in interesa učitelja to delo nadaljuje in pogloblja. Učenci morajo obvladati tehniko zapisovanja, znati morajo izbirati vsebine, razlikovati bistveno od nebitvenega in v skupini taki zapiski postajajo še posebej pomembni. Tehnika preglednega zapisovanja je dolgotrajna in jo učenci dobijo postopoma z vajo. Znanje, ki ga v skupini pridobijo, je last samo članov skupine. Rezultati te skupine pa so na koncu predstavljeni vsemu razredu. Vsaka skupina pripravi poročilo o svojih rezultatih. Na ta način se učijo vsi učenci v razredu. Učitelj po potrebi dopolnjuje poročilo posameznih skupin.

Vloga učitelja pri skupinskem delu je specifična in velika. On je med učenci, jih občasno opozarja, sledi razgovoru ter usmerja aktivnost učencev. Vsaka skupina ima točno določeno nalogo. Na razpolago imajo potrebno literaturo, navedena učila, ki jih uporabljajo in na koncu z njihovo pomočjo tudi demonstrirajo.

Skupine imajo določene naloge, ki jih učitelj zastavi v obliki problema.

Program dela za posamezne skupine mora zajeti temeljne informacije o tem, kaj bodo učenci delali. Določena mora biti naloga, pripravljena sredstva, s katerimi bodo učenci delali (gradivo), in dana morajo biti navodila, kako bodo delali, da bodo dosegli rezultate (način dela). Čim bolj podrobno so naloge opredeljene, več možnosti je, da bodo rezultati dela skupine dobri.

Pri skupinskem delu razlikujemo več faz. Prva je pripravljalna faza, v kateri oblikujemo skupine in delovne probleme skupin, izdelamo delovni projekt in izpolnimo tehnične pogoje za začetek dela. Drugi del predstavlja operativno fazo, v kateri se realizirajo z delovnim projektom opredeljene naloge, eviden-

tira se postopek skupinskega dela, kontrolirajo se posamezna dela, urejajo se podatki za končno poročilo. Tretja faza predstavlja verifikacijsko fazo, v kateri se oblikujejo posamezna in skupinska poročila, kritično pretresajo poročila, izmenjujejo izkušnje med skupinami in oblikujejo nove delavne naloge, kjer se ocenjuje delo skupin in posameznih njenih članov in nastajajo celo predlogi za novo organizacijo skupin. Zadnja aplikativna faza omogoča, da se s skupinskim delom napravljen delovni program kar najbolj racionalno sprejme. Najbolje je, če skupina razdela in predstavi rezultate, pri čemer pomaga učitelj, učenci pa delajo miselni vzorec na tabli.

Skupinsko delo ima prednosti predvsem v tem, da so nosilci glavnega učnega dela učenci, ki so postavljeni v neposredno razmerje do učne vsebine in njenih virov, iz katerih se učijo. Aktivnost učencev je temeljna zahteva za uspeh. V skupini so učenci povezani in sodelujejo, česar ni v nobenem drugem didaktičnem sistemu. Z neposrednim delom si oblikujejo delovne sposobnosti za kolektivno delo. Tako delo omogoča tudi večjo fizično razgibanost pouka. To psihološko ustreza učencem, ker se tudi sicer zbirajo v skupinah izven pouka. S samostojnim delom si regulirajo tudi svoj delovni tempo.

Slabe strani skupinskega dela so predvsem v tem, da se nekateri učenci ne znajdejo, ker jim manjka neposredna učiteljeva pomoč. Včasih težko opazijo bistveno in zato poudarjajo nebistvene stvari. Pokažejo tudi svojo neiznajdljivost in nespretnost. Toda to so težave, ki se pokažejo pri vsakem samostojnem delu. Zaradi tega je delo manj ekonomično. Neučinkovitost lahko preverimo s testi. Pokazalo se bo, da je učinek tem večji, čim bolj so obdelane naloge posameznih skupin.

2. Delo v dvojicah

Delo v dvojicah predstavlja obliko dela od skupinskega k individualnemu. Pri pouku geografije se delo v dvojicah enako uspešno uporablja kot ostale oblike dela. Pri sestavljanju dvojic za učenje učitelj uporablja iste principe, kot pri sestavljanju skupin pri skupinskem delu. Isto velja tudi za odnose in za pripravljane za pouk v dvojicah. Učitelj se pripravlja na enak način kot na skupinski pouk. Struktura učenja v dvojicah je enaka ali zelo podobna strukturi učne ure pri skupinskem delu. Ni potrebe za

dodatno razjasnitev te dejavnosti. Delo v dvojicah se pri pouku geografije lahko kombinira z drugimi oblikami dela, kjer je to mogoče. Geografske teme se lahko razdelijo na manjše logične celote, ki se kot delovne naloge razdelijo dvojicam. Delo v dvojicah se ne uporablja pogosto. Vzroke za to je treba iskati v organizacijskih slabostih in nezadostno pripravljenih učiteljih za tako delo. Delo v dvojicah je potrebno tudi s teoretičnega in praktičnega gledišča bolj proučiti in opisati zaradi vzgojnih vrednosti, ki se kažejo pri izvrševanju dela učencev.

Delo v dvojicah se pri pouku geografije lahko uspešno uporablja. Dobre lastnosti so predvsem v tem, da je vsaka dvojica odgovorna za izvršitev in organizacijo delovne naloge. Delovna naloga je po zahtevnosti in obsegu večja kot takrat, če dela to posameznik. V dvojicah se pojavijo in razvijajo pozitivne tekmovalne ambicije, sodelovanje pri izvedbi delovnih nalog, tako delo zблиžuje posameznike, tudi take, ki do takrat niso sodelovali. Motivacija za izdelavo delovnih nalog se poveča. Vrednotenje dela je lahko realno. V dvojicah je omogočena izmenjava izkušenj, lahko pa tudi zamenjava nekaterih delovnih nalog.

Delo v dvojicah ima tudi nekatere negativne strani. Razvija nasprotništvo, uspešnejši in bolj sposobni učenci vsiljujejo svoje mišljenje in želijo dominirati nad drugimi. Pri delu sodelujeta samo dva, s tem se lahko razbije kolektiv na skupine in dvojice. Pogosteje prihaja do nasprotij. Pojavljajo se težave pri organizaciji dela in kontroli vseh dvojic.

3. Individualna oblika dela

Pri taki obliki dela stopi učitelj v neposredni stik samo z enim učencem. Učenje poteka kot proces medsebojne kombinacije med dvema osebama. Poleg tega vključuje razne oblike neposredne komunikacije, ko prenaša znanje strokovnjak na drugo osebo s pomočjo napisanega besedila, pripravljenega filma, slik in drugih pripomočkov. Učenec pripravlja samostojno samo eno fazo vzgojnoizobraževalnega procesa in sicer osvajanje ter prilagajanje tempa lastnim razmeram. Ostale faze opravijo drugi. Pri individualnem delu rešuje vsak učenec dobljene naloge sam zase, ne da bi sodeloval z drugimi.

Naloge so lahko skupne ali pa diferencirane. Če so naloge krajše, jih učitelj zastavi vsem učencem

naenkrat s spremljevalnimi navodili, obsežnejše naloge pa je bolje napisati na listke (učne liste). Če učitelj preverja znanje, mora pripraviti gradivo, naloge objektivnega tipa ali testa. Individualno delo je samostojno delo učencev, ki poteka v učiteljevi navzočnosti. Zato mora učitelj pred takim delom dati navodila o nalogah, o načinu dela, o pravih delih. Taka navodila so lahko napisana na učnih listih.

Individualno delo učencev je bolj individualizirano, kar delajo učenci v svojem tempu, v tempu, ki jim najbolj ustreza in z lastnim načinom. Še popolnejšo individualizacijo učitelj doseže, če prilagodi težavnost nalog sposobnostim učencev. Seveda mora pred tem učitelj preizkusiti sposobnosti učencev. To je v praksi težko izvedljivo.

V geografiji je dosti vsebin, ki omogočajo individualno delo (samostojni odgovori na postavljena vprašanja, risanje kart, grafično predstavljanje številčnih vrednosti, pojavov, različne analize, reševanje vaj v delovnem zvezku). Po vseh takih oblikah dela ima učitelj možnost spoznati sposobnosti in nagnjenosti učencev za specifične geografske probleme. Taka oblika dela, če je dobro vodeno, predstavlja neizčrpen vir pozitivnih motivov za delo in ustvarjanje, samokontrolo in primerjavo z dosežki ostalih učencev.

Prilaganje učnih listov zahteva od učitelja strokovnost in sposobnost, ker so delovni listi bistven predpogoj za uspešno individualno učenje. Delovni listi vsebujejo tudi dodatne naloge za sposobnejše učence. Delovni listi morajo imeti sledeče elemente:

- uvodni del, v katerem motiviramo učence;
- navajanje na delo in naloge same;
- vprašanja;
- rezimiranje učnih vsebin;
- dodatne naloge za boljše učence.

Ura geografije Individualne oblike učenja ima takole strukturo: uvodni del vsebuje učiteljevo navodilo, motiviranje učencev in je namenjena vsem učencem. Samostojno delo učencev je glavni del učne ure. Učenci so dobili delovne naloge, razmiš-

ljajo in rešujejo probleme. Med tem si zapisujejo oziroma delajo po navodilih v učnem listu. Zadnja etapa je kontrola rezultatov, ki je lahko frontalna ali individualna. Med samostojnim delom učenci iščejo, odkrivajo, pišejo, samokontrolirajo in zaključujejo. Med učenjem učitelj geografije obiskuje učence in po potrebi opozarja na stvari, na katere morajo biti posebno pozorni in kako to lahko naredijo. Če je potrebno ponoviti splošna navodila, za nekaj časa prekine proces.

Individualno delo omogoča izkazovanje in razvijanje individualnih sposobnosti učencev.

Tak način učenja ima tudi svoje negativne učinke. V vzgoji in izobraževanju osebnosti ne razvija kolektivnega duha, tovarštva in od učencev v ekstremnih primerih oblikuje egoiste in individualiste.

Zaključek

Uporaba različnih oblik pri pouku geografije predstavlja enoten sistem, ki omogoča uspešno poučevanje. Didaktične vrednosti ene učne oblike se kažejo v njenih funkcionalnih odnosih in zvezah z ostalimi oblikami. Različne oblike pouka se dopolnjujejo in tako prispevajo, da bo pouk z didaktičnega stališča tako organiziran, da omogoča uspešno vzgojnoizobraževalno delo. Funkcionalna povezanost vseh elementov in faktorjev poučevalnega procesa pogojuje in usklajuje odnose in zveze med posameznimi oblikami in njihovo sinhronizirano uporabo pri obdelavi posameznih vsebin.

Pri pouku geografije korelacija posameznih oblik in njihova uporaba pride do polnega izraza zaradi metodičnih posebnosti učnega gradiva. Geografske vsebine so različne in metodično specifične, tako, da je skoraj vsaka učna enota uspešno obdelana z različnimi učnimi oblikami. Te izhajajo iz narave učnih vsebin in njihove podobnosti za šolsko delo. Različne oblike dela pri pouku geografije moramo uporabljati kot funkcionalno rešitev, da lahko dosežemo pozitivne rezultate pri delu.